

Anna Maria Wierzbicka*

orcid.org/0000-0003-4548-6844

Maria Arno**

orcid.org/0000-0001-6794-2578

Adaptacja obiektów sakralnych na kolumbaria jako działanie na rzecz zachowania dziedzictwa religijnego. Przykłady wybranych realizacji z Nadrenii Północnej–Westfalii

Adaptation of Historical Religious Buildings into Columbaria as a Contribution to Religious Heritage Preservation: Examples of Selected Projects from North Rhine-Westphalia

Słowa kluczowe: architektura funeralna, metoda narracyjna, transformacja, kolumbarium

Keywords: funerary architecture, narrative method, transformation, columbarium

Wstęp

Zabytkowe kościoły stanowią istotną część pamięci zbiorowej, są nie tylko nośnikami wartości sakralnych, historycznych i kulturalnych, lecz także stanowią ważny element krajobrazu, kształtując strukturę urbanistyczną, zwłaszcza małych miast i wsi. Oprócz swej podstawowej funkcji związanej z realizacją praktyk religijnych mają również wartość kulturową, architektoniczną i społeczną, „stanowią autentyczną wartościową substancję i powinniśmy je chronić dla przyszłych pokoleń” [Węclawowicz-Gyurkovich 2020, s. 94]. Miejsca te również „związane są ze współczesnością, gdyż oceniane są przez żyjących obecnie ludzi z punktu widzenia ich bieżących potrzeb” [Sroczyńska 2019, s. 60]. Architektura, w tym sakralna, stanowiąca połączenie idei, możliwości technicznych i potrzeb człowieka, zawsze jednak była odbiciem przemian zachodzących w życiu społecznym i kulturowym danego społeczeństwa. Architektura obiektów związanych z pochówkiem wyrasta z religii i wizji życia po śmierci; budownictwo cmentarne i całe założenia urbanistycz-

Introduction

Historic churches constitute an important part of the collective memory. They are not only carriers of religious, historical and cultural values, but also form an important element of the landscape, shaping the urban structure, especially of small towns and villages. In addition to their primary function of providing religious practices, they also have cultural, architectural and social values, “represent a genuine valuable asset and we should protect for future generations” [Węclawowicz-Gyurkovich 2020, p. 94]. In addition, these sites “are related to the present, as they are assessed by people living today from the point of view of their current needs” [Sroczyńska 2019, p. 60]. Architecture, including religious architecture, which is a combination of ideas, technical possibilities and human needs, has always been a reflection of the changes taking place in the social and cultural life of a given society. The architecture of the burial-related buildings stems from religion and the vision of life after death; cemetery construction and the entire ur-

* dr hab. inż. arch., profesor PW, Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej

** mgr inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej

* *D.Sc. Ph.D. Eng. Arch., Faculty of Architecture, Warsaw University of Technology*

** *M.Sc. Eng. Arch., Faculty of Architecture, Warsaw University of Technology*

Cytowanie / Citation: Wierzbicka A.M., Arno M. Adaptation of Historical Religious Buildings into Columbaria as a Contribution to Religious Heritage Preservation: Examples of Selected Projects from the North Rhine-Westphalia. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2022, 71:65–78

Otrzymano / Received: 11.12.2021 • **Zaakceptowano / Accepted:** 3.07.2022

doi: 10.48234/WK71COLUMBARIA

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

ne obrazują stosunek człowieka do śmierci i przemijania [Wierzbicka 2013, s. 80].

W wielu europejskich miastach ze względu na postępującą laicyzację społeczeństwa i brak wiernych rośnie liczba zamykanych kościołów. Problem zmiany funkcji przestrzeni sakralnej i adaptacji budynków sakralnych do innych celów ma charakter wieloaspektowy. Ich obecne losy egzemplifikują proces desakralizacji i laicyzacji Europy.

Obecny stan wiedzy

Problem adaptacji obiektów sakralnych jest bardzo aktualny i stał się przedmiotem uwagi opinii publicznej w krajach Europy Zachodniej, w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Powstało tam wiele publikacji naukowych na ten temat. Należy tu wymienić m.in. pracę Roberta Klantena i Lukasa Feireissa [2009], która pokazuje przykłady współczesnych adaptacji zabytkowych budynków sakralnych do funkcji świeckich. Thomas Coomans [2012] analizuje wieloaspektowo zjawisko adaptacji i przyczyny sekularyzacji społeczeństwa zachodniego. Naukowcy Donatella Fiorani, Loughlin Kealy, Stefano Musso [2017], Sally Stone [2019], Bie Plevoets, Koenraad Cleempoel [2019] poruszają zagadnienia dziedzictwa architektury sakralnej w zsekularyzowanym społeczeństwie zachodnim oraz odpowiedniego przeznaczenia budynków kościelnych, które przestały służyć pierwotnej funkcji. Pod redakcją Fabrizio Capanniego [2019] powstała publikacja zawierająca materiały konferencji zorganizowanej przez Stolicę Apostolską i Papieski Uniwersytet Gregoriański w roku 2018. W pracy wymieniono i opisano wytyczne i możliwe działania przy adaptacji kościoła na funkcje świeckie. Badacze Albert Reinstra i Frank Stolenberg [2020], Kim de Wildt [2019, 2020] analizują architekturę i przestrzeń religijną, zjawisko adaptacji jako długoletni proces oraz zagadnienia transformacji świątyń na inne cele świeckie. Obszerne badania adaptacji obiektów sakralnych, przykłady, dane statystyczne, kierunki rozwoju na terenie Nadrenii Północnej–Westfalii (dalej: NPW) przeprowadziły organizacje StadtBauKultur NRW oraz Synergon. Ich wyniki zawarto w publikacji pod redakcją Jörga Beste [2014].

W Polsce temat ten nie jest przedmiotem szerokiego zainteresowania. Publikacja książkowa bezpośrednio związana z problemem adaptacji kościołów autorstwa profesora Andrzeja Białkiewicza [2016] zawiera ogólne informacje i przykłady takich działań z różnych krajów Europy Zachodniej. Temat konwersji i rekonwersji architektury i sztuki sakralnej XX–XXI wieku poruszono w monografiach Politechniki Białostockiej *Architektura kultur lokalnych pogranicza* [2018, 2021]. Ponadto na Politechnice Śląskiej powstała rozprawa doktorska Martyny Wojtuszek [2015], a na Politechnice Krakowskiej rozprawa doktorska Dominiki Długosz [2019].

Architektura przemijania, związana z pochówkiem zmarłych, nie cieszy się szczególnym zainteresowaniem wśród architektów. Wąskie grono projektantów i teore-

ban layouts illustrate the attitude to death and passing [Wierzbicka, 2013, p. 80].

Due to society's current secularization and the shortage of church-goers, great numbers of churches are closing down in many European cities. The problem of changing the functions of religious space and adapting of religious buildings for other purposes is multi-faceted. Their current fate exemplifies the process of desacralization and secularization of Europe.

The current state of knowledge

The problem of the adaptation of religious buildings is highly up-to-date and has come to public attention in Western Europe, the United States, and Canada. Numerous academic publications have been published there on this subject. The following should be mentioned: Robert Klanten and Lukas Feireiss [2009] illustrated contemporary examples of adaptations of historic religious buildings to secular functions. Thomas Coomans [2012] examined in multifaceted terms the phenomenon of adaptation and the reasons behind secularization in Western society. Researchers such as Donatella Fiorani, Loughlin Kealy and Stefano Musso [2017], Sally Stone [2019], Bie Plevoets and Koenraad Cleempoel [2019] addressed the issues of the heritage of religious architecture in secularized Western society and the appropriate new use of church buildings that no longer serve their original function. A book edited by Fabrizio Capanni [2019] contains the proceedings of the 2018 conference organized by the Holy See and the Pontifical Gregorian University. Guidelines for adaptive church reuse as secular functions and possible new uses were mentioned and described there. Scholars such as Albert Reinstra and Frank Stolenberg [2020], Kim de Wildt, et al. [2019], Kim de Wildt [2020] analyzed architecture and religious space, the phenomenon of adaptation as a long-standing process and issues of transformation of temples for other secular purposes. StadtBauKultur NRW and Synergon have conducted extensive research in the topic (among others examples, statistics, development trends in North Rhine-Westphalia (hereafter NPW)). Its outcomes are included in the publication edited by Jörg Beste [2014].

However, in Poland the topic rarely becomes the subject of attention. A book directly related to the problem of church adaptation has been published by Professor Andrzej Białkiewicz [2016]. It contains general information and examples of such activities from various Western European countries. The issues of conversion and reconversion of twentieth- to twenty-first-century architecture and religious art have been addressed in the monographs *Architecture of local border cultures* [2018, 2021] published by the Białystok University of Technology. In addition, Martyna Wojtuszek's doctoral dissertation [2015] was prepared at Silesian University of Technology, and Dominika Długosz's doctoral dissertation [2019] was prepared at the Cracow University of Technology.

tyków podejmuje działania mające na celu zatrzymanie obecnej tendencji do dewaluacji architektury funeralnej [Gawlak, Springer 2018, s. 107–118]. Architekci tacy, jak Alison Killing [2019] czy Robert Idem, inicjując dyskusję o przemijaniu, starają się przywrócić tego rodzaju architekturze jej należne miejsce w ludzkiej świadomości. Współczesne obiekty związane ze śmiercią doczekały się w polu teorii architektury odpowiedniego terminu: tanatoarchitektura [Idem 2015, s. 135]. Termin ten, użyty po raz pierwszy przez Roberta Idema w roku 2015, należy rozumieć jako związek tanatologii z architekturą na wielu płaszczyznach, m.in. w kontekście rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych czy kwestii filozoficzno-etycznych.

Cel i zakres badań

Artykuł jest częścią badań prowadzonych w ramach pracy doktorskiej, w której podejmuje się zagadnienia badawcze związane z adaptacją dawnych miejsc kultu do funkcji świeckich w ujęciu semantyczno-narracyjnym, z zastosowaniem metody narracyjnej. Celem pracy jest określenie kierunków dobrej praktyki, zaleceń i wniosków przy adaptacji obiektów sakralnych na funkcje świeckie, które nie powodują profanacji obiektu kultu religijnego z możliwością przywrócenia funkcji sakralnej w przyszłości.

Celem artykułu jest zaprezentowanie adaptacji obiektów sakralnych na miejsce pochówku jako jednej z możliwości zachowania dziedzictwa religijnego dla przyszłych pokoleń. Przekształcenie tych budynków na kolumbaria jest optymalnym rozwiązaniem: nowa funkcja łączy się z tożsamością danego miejsca oraz jego wartościami: historycznymi, kulturowymi, a co najważniejsze – sakralnymi. Istniejące przykłady przekształcenia kościołów na kolumbaria w NPW należą wyłącznie do wspólnot rzymskokatolickich, dlatego w dalszej części artykułu zastaną poruszone uwarunkowania tego rodzaju pochówków i stanowisko Kościoła rzymskokatolickiego w sprawie kremacji.

Przedmiotem badań jest analiza adaptacji dawnych obiektów sakralnych na kolumbaria w kraju związkowym NPW. Ten kraj związkowy w zachodniej części Niemiec jest największy pod względem gęstości zaludnienia i liczby wznoszonych obiektów sakralnych w XX wieku. Na jego obszarze zjawisko adaptacji obiektów kościelnych na kolumbaria jest szeroko rozpowszechnione. Właśnie tam powstało pierwsze na terenie Niemiec kolumbarium w świątyni¹ oraz jest tam najwięcej przykładów adaptacji obiektów sakralnych na kolumbaria.

Sytuacja w Nadrenii Północnej-Westfalii

W Niemczech ten rodzaj pochówku zaczął się upowszechniać wraz z wprowadzeniem kremacji w roku 1878 i otwarciem pierwszego krematorium w krajach niemieckojęzycznych na głównym cmentarzu w miejscowości Gotha tego roku [Fischer 2002].

Kraj związkowy Nadrenia Północna-Westfalia, liczący około 18 mln mieszkańców i 396 gmin, cha-

The architecture of passing related to the burial of the dead is not of particular interest to architects. A narrow group of designers and theorists take measures to reverse the current trend towards the devaluation of funerary architecture [Gawlak, Springer 2018, p. 107–118]. Architects such as Alison Killing¹ or Robert Idem² attempt to restore this type of architecture to its proper place in the human consciousness by initiating the discussion on transience. Contemporary buildings related to death have received an appropriate term in the field of architecture theory, i.e., tanatoarchitecture [Idem 2015, p. 135]. This term was used for the first time by Robert Idem in 2015. It should be understood as the relationship between thanatology and architecture on various levels, including functional and spatial solutions or philosophical and ethical issues.

Aim and scope of research

This article results from research conducted as part of a doctoral dissertation, which discussed research issues related to adapting former places of worship to secular functions according to a semantic-narrative approach using the narrative method. The aim of the dissertation was to determine good practice directions, recommendations and conclusions for the adaptation of religious buildings to secular functions that do not cause profanation of the religious building and retaining the possibility of restoring the religious function in the future.

The research aims to present the adaptation of religious buildings to a burial place as one of the possibilities to preserve the religious heritage for future generations. Converting such facilities into columbaria may be seen as an optimal solution, i.e., the new function is combined with a place's identity and its historical, cultural, and, most importantly, religious values. The buildings discussed belong to Roman Catholic communities. Therefore, the conditions for this burial ceremony and the stance on cremation taken by the Roman Catholic Church will be discussed later in the article.

The territorial scope of the study is North Rhine-Westphalia, Germany. This federal state in the west of Germany is the largest in terms of population density and the number of religious buildings erected in the twentieth century. Adaptation of church buildings to columbaria is widespread here. The first columbarium inside the temple across Germany was built in this area;³ therefore, the greatest amount of examples of adapting religious buildings into columbaria can be found there.

The situation in North Rhine-Westphalia

In Germany, the urn burial ceremony began to spread with the introduction of cremation in 1878 and the opening of the first crematorium in German-speaking countries at the main cemetery in Gotha in that year [Fischer 2002].

The federal state of North Rhine-Westphalia, with around 18 million inhabitants and 396 municipalities,

rakteryzuje się znaczną urbanizacją [<https://www.it.nrw/70-jahre-amtliche-statistik-fuer-nordrhein-westfalen-jubilaumsveroeffentlichung-mit-vielfaeltigen>]. Na obszarze tym znajduje się największa liczba kościołów wzniesionych we wszystkich epokach historycznych, około 40% budynków wzniesiono po roku 1945, lecz tylko 12% powojennych obiektów sakralnych jest wpisane do rejestru zabytku [Beste 2014].

Coraz więcej kościołów w Nadrenii Północnej-Westfalii przestaje pełnić funkcje sakralne. Wynika to ze spadku liczby ludności i zmniejszającej się liczby parafian. Jednym z głównych powodów jest uniknięcie konieczności opłacania podatku za przynależność do Kościoła, który różni się w zależności od stanu (kraju związkowego) i wynosi 8–9% wynagrodzenia podlegającemu opodatkowaniu [Reinstra, Strolenberg 2020, s. 355]. Dlatego należy się spodziewać, że blisko jedna czwarta z około 6000 kościołów z tego obszaru zostanie zamknięta do roku 2030 [Reinstra, Strolenberg 2020, s. 356].

Architektura a śmierć

Architektura od początku dziejów ludzkości stanowiła tło dla zjawiska zgonu oraz formalną strukturę służącą przechowywaniu zwłok [Gawlak, Springer 2018, s. 107–118]. Kremacja to proces, który kształtował się wraz z rozwojem życia religijnego i społecznego. Był on już praktykowany w najstarszych kulturach i cywilizacjach świata. Powiązanie architektury i śmierci jest widoczne na grobach i cmentarzach pozostawionych przez dawne cywilizacje. Piramidy w starożytnym Egipcie służyły jako miejsce pochówku faraonów. Wznoszono również mastaby, obeliski, cenotafy, rzeźbiono sfinksy, które, odnosząc się bezpośrednio do śmierci, miały też znaczenie symboliczne. W starożytnej Grecji grzebano ciało zmarłego lub spalano je po odprawieniu pogrzebowych rytuałów i ceremonii [Curl 2002]. W greckiej architekturze grobowej zaczęły pojawiać się komory grobowe ze sklepieniami i z dekoracjami. Także z kultury greckiej wywodzą się mauzolea, które początkowo były miejscem pochówku osób o wyższym statusie społecznym. Później powstawały grobowce rodzinne, które z czasem zyskały na popularności i stały się znanymi dzisiaj mauzoleum [Curl 2002]. Grobowce rzymskie były zasadniczo prostokątnymi kamiennymi trumnami umieszczonymi nad ziemią. Budowano nadal duże świątynie i grobowce, lecz Rzymianie przekształcili grobowiec w mniejsze miejsce pochówku – tak powstały nekropole, które znajdowały się poza murami miast [Curl 2002]. Z Rzymu pochodzą również pierwsze katakumby. Podziemne cmentarze rozbudowywane były z czasem w złożony system długich, często wielopoziomowych sal, z niszami przeznaczonymi do składania w nich ciał zmarłych. Dzięki takiej konstrukcji katakumby były miejscem schronienia dla pierwszych chrześcijan. Gromadzili się tam oni też, by się po prostu modlić.

Od czasów wczesnośredniowiecznych do XVI–XVIII wieku cmentarze były lokowane w bezpośred-

is characterized by significant urbanization [<https://www.it.nrw/70-jahre-amtliche-statistik-fuer-nordrhein-westfalen-jubilaumsveroeffentlichung-mit-vielfaeltigen>]. This area features the largest number of churches erected in all historical periods; about 40% of the buildings were built following 1945, but only 12% of post-war religious buildings are listed in the register of monuments [Beste 2014].

Currently, an increasing number of churches in North Rhine-Westphalia cease to fulfil their religious functions. This happens due to the decline in the population and the decreasing number of worshippers. One of the main reasons is to avoid paying tax for church membership, which varies from state to state and amounts to 8–9% of taxable salary [Reinstra, Strolenberg 2020, p. 355]. Therefore, it is expected that nearly a quarter of the approximately 6000 churches in this area will be closed by 2030 [Reinstra, Strolenberg 2020, p. 356].

Architecture and death

Ever since the beginning of human history, architecture has provided the background for the phenomenon of death and served as the formal structure for corpse storage [Gawlak, Springer 2018, p. 107–118]. The cremation process has evolved along with religious and social life development. It has already been practiced among the world's oldest cultures and civilizations. The connection between architecture and death is evident when analyzing the graves and cemeteries left behind by ancient civilizations. The pyramids in ancient Egypt served as the pharaohs' burial place. Mastabas, obelisks, or cenotaphs were also erected, sphinxes, were carved, which, apart from referring directly to death, also had a symbolic meaning. In ancient Greece, the body of the deceased was buried or burned after funeral rituals and ceremonies had been performed [Curl 2002]. Burial chambers with vaulted ceilings and decorations appeared in Greek burial architecture. Mausoleums, originally the burial place of people with a higher social status, also date back to ancient Greek culture. Later, family tombs emerged that gained popularity over time and eventually became mausoleums known today [Curl 2002]. Roman tombs essentially consisted of rectangular stone coffins placed above the ground. Large temples and tombs were still being erected, but the Romans transformed the tomb into a smaller burial place; thus, the necropolises outside the city walls were created [Curl 2002]. The first catacombs also date back to ancient Rome. These buildings featured underground cemeteries, developed over time into a complex system of long, often multi-level rooms, with niches intended for the bodies of the deceased to be stored. Owing to this structure, the catacombs became a refuge for the first Christians, who gathered there for prayers.

From the early medieval times to the sixteenth-eighteenth centuries, cemeteries were located in the im-

nim sąsiedztwie kościołów lub zmarłych chowano w świątyni (w sarkofagach lub w kryptach obiektów sakralnych). Ze względu na ograniczoną przestrzeń świątyni pochówki w jej wnętrzach zarezerwowane były jedynie dla duchowieństwa, a także dla osób zamożnych. W epoce renesansu i baroku rozwinęło się budownictwo rodzinnych kaplic grobowych. Bogate rodziny wznosiły nowe kaplice lub dobudowywały je do już istniejących kościołów. Nowe poglądy filozoficzne i urbanistyczne XVIII wieku oraz względy sanitarne spowodowały, że cmentarze przeniesiono poza granice administracyjne miast. Szybka ekspansja urbanistyczna sprawiła, że w drugiej połowie XIX wieku pozamiejskie cmentarze zostały wchłonięte przez rozbudowywane metropolie [Lewicka 2011, s. 188].

Cmentarze wojskowe i miejsca pamięci działań wojennych zaświadczały o dramatycznych wydarzeniach XX wieku. Architektura funeralna ma szczególne znaczenie w układzie urbanistycznym i kształtowaniu się miast. Stanowi materialne dziedzictwo nie tylko Europy, lecz także całego świata.

Statystyki kremacji w Europie

Brytyjskie Towarzystwo Kremacyjne od roku 1996 gromadzi dane dotyczące kremacji, napływające z niemal wszystkich krajów Europy oraz z ponad 70 państw świata. Z ostatniego przygotowanego zestawienia, zawierającego dane z 2019 r., wynika, że odsetek pogrzebów poprzedzonych kremacją wzrasta. Najwięcej kremacji w Europie przeprowadzono w Szwajcarii (85,79%), Słowenii (83,91%), Danii (83,90%), Szwecji (82,95%), Czechach (79,13%), Wielkiej Brytanii (78,10%) i Niemczech (69,00%) [<https://www.cremation.org.uk/International-cremation-statistics-2019>]. Najwięcej krematoriów w 2019 istniało, podobnie jak na początku zbierania danych, w Wielkiej Brytanii (307), następnie we Francji (185), w Niemczech (159) i Hiszpanii (132).

Uwarunkowania kościelne

Kremacja była od wieków w religiach chrześcijańskich kontrowersyjnym tematem, pochówek urnowy stał się integralną częścią chrześcijańskiej kultury pogrzebowej od połowy XX wieku. Na obradach II Soboru Watykańskiego Kościół rzymskokatolicki wyraził swoje stanowisko w Instrukcji Kongregacji św. Oficjum „De cadaverum crematione: Piam et constantem” [1964] – odstąpił od potępienia kremacji jako formy pochówku. Kongregacja św. Oficjum z roztropnością i doświadczeniem minionych wieków zachęca, aby nie osłabiać zwyczajów grzebania ciał zmarłych, i nakazuje, aby obrzędy pogrzebowe z obecnością urny nie odbywały się w sali, gdzie ma miejsce kremacja [Suchecki 1993, s. 157].

W kolejnych latach nastąpiła zmiana stanowiska Kościoła w sprawie kremacji. Późniejszym dokumentem popierającym praktykę grzebania zmarłych w ziemi, a niezakazującym kremacji jest Kodeks Prawa Kanonicznego (dalej: KPK) [1983]. W kanonie 1176 § 3 na-

mediate vicinity of churches. Alternatively, the deceased were buried in a temple (in sarcophagi or crypts in religious buildings). The limited space inside the temple meant that burials in its interior were reserved only for the clergy and the wealthy. The construction of family tomb chapels developed in the Renaissance and Baroque periods. Wealthy families erected new chapels or added them to the existing churches. In the eighteenth century, new philosophical and urban-planning views, as well as sanitary reasons, moved cemeteries beyond the administrative boundaries of the cities. In the second half of the nineteenth century, rapid urban sprawl resulted in non-urban cemeteries being absorbed by the expanded metropolises [Lewicka 2011, p. 188].

Military cemeteries and war memory sites testify to the dramatic events of the twentieth century. Funeral architecture is of particular importance to the urban layout and city design. It accounts for the material heritage of the entire world, not only of Europe.

Cremation Statistics in Europe

Since 1996, the Cremation Society of Great Britain has been collecting data on cremation from nearly all European countries and over seventy countries worldwide. The latest data compilation prepared by the Society contains information from 2019. As shown by the data, the percentage of funerals preceded by cremation is increasing. The greatest share of cremations in Europe was performed in Switzerland (85.79%), Slovenia (83.91%), Denmark (83.90%), Sweden (82.95%), the Czech Republic (79.13%), Great Britain (78.1%) and Germany (69%) [<https://www.cremation.org.uk/International-cremation-statistics-2019>]. Both in 2019 and at the beginning of data collection, the largest number of crematoria existed in Great Britain (307), followed by France (185), Germany (159), and Spain (132).

Church conditions

For centuries, cremation raised controversies in Christian religions, whereas the urn burial has only become an integral part of Christian funerary culture since the mid-twentieth century. At the Second Vatican Council session, the Roman Catholic Church expressed its position in the Instructions of The Sacred Congregation of The Holy Office “De cadaverum crematione: Piam et constantem” [1964]. According to the document, condemnation of cremation as a form of burial was abandoned. The Sacred Congregation of The Holy Office, with prudence and the experience of past centuries, encourages “not to weaken the custom of burying the bodies of the deceased and orders that funeral ceremonies with an urn should not be held in the room where the cremation takes place” [Suchecki 1993, p. 157].

The Church’s position on cremation continued to change in the following years. The Code of Canon Law [1983] is another document that supports burying the dead in the ground but does not prohibit cremation.

pisano: „Kościół usilnie zaleca zachowanie pobożnego zwyczaju grzebania ciał zmarłych. Nie zabrania jednak kremacji, jeśli nie została wybrana z pobudek przeciwnych nauce chrześcijańskiej”. W ostatnim dokumencie Kongregacji Doktryny Wiary, Instrukcji „Ad resurgendum cum Christo” [2016], podkreślono, że „gdzie przyczyny typu higienicznego, ekonomicznego lub społecznego prowadzą do wyboru kremacji – wyboru, który nie może być sprzeczny z jasno wyrażoną wolą zmarłego lub z jego wolą niebezpiecznie domniemaną – Kościół nie dostrzega przyczyn doktrynalnych, by zakazać takiej praktyki, jako że kremacja zwłok nie dotyka duszy i nie uniemożliwia boskiej wszechmocy wskrzeszenia ciała, a więc nie zawiera obiektywnego zaprzeczenia doktryny chrześcijańskiej na temat nieśmiertelności duszy i zmartwychwstania ciała”.

Metodologia badań

W pracy oprócz podstawowych metod badawczych² zastosowano metodę narracyjną przy analizie zjawiska adaptacji dawnych świątyń. Narratologia, jako dziedzina semantyki, i jej metody pierwotnie zostały zastosowane w badaniach literackich. Z czasem badania narracyjne wprowadzono m.in. do filozofii i psychologii. Badania narracyjne zostały przeniesione na płaszczyznę architektoniczną przez profesor Annę Marię Wierzbicką, która definiuje narrację jako zbiór spójnych elementów znaczeniowych występujących w danym obiekcie, tworząc otwarty kanał przepływu informacji semantycznych [Wierzbicka 2013, s. 11]. Zastosowanie analizy narracyjnej wykracza poza zakres badań estetycznych i funkcjonalnych, skupia się głównie na warstwie znaczeniowej, ponieważ budynki sakralne są źródłem narracji, religijnej, kulturowej, osobistej oraz wspólnotowej, gdyż traktowanie dziedzictwa jako ciągłej narracji umożliwia jego kulturowy rozwój.

Podejście narracyjne przy konserwacji obiektów zabytkowych potwierdza również Nigel Walter, architekt i konserwator, twórca narracyjnego podejścia przy konserwacji zabytków. Porównuje zabytkowy budynek do „niedokończonej opowieści”, a zadaniem naszego pokolenia jest napisanie kolejnego „rozdziału”, zostawiając przy tym otwartą „fabułę” dla przyszłych pokoleń. „Dlatego musimy zrozumieć przeszłe (dotychczasowe) zmiany, przyjąć obecne zmiany i przewidzieć przyszłe zmiany” [Walter 2021, s. 166]. Oznacza to, że wszystkie ingerencje w strukturę obiektu powinny być elastyczne, odwracalne, z możliwością likwidacji w przyszłości, oraz nie naruszać istniejącej konstrukcji i struktury budynku.

Metoda narracyjna zastosowana w niniejszej pracy składa się z następujących aspektów, według których analizowane były wybrane obiekty. Są to:

- historia opowiadana przez obiekt (kontekst historyczny: wspólnota religijna, społeczność lokalna, pełnione poprzednie funkcje, wydarzenia z nim związane);
- miejsce (lokalizacja obiektu w kontekście architektonicznym i urbanistycznym oraz społecznym);

According to canon 1176, § 3: “The Church earnestly recommends the pious custom of burying the bodies of the dead. However, cremation is not prohibited unless chosen for reasons contrary to Christian doctrine.”

The latest document of the Sacred Congregation for the Doctrine of the Faith, the Instruction “Ad resurgendum cum Christo” [2016], emphasizes that “where hygienic, economic or social reasons lead to the choice of cremation—a choice that cannot be contrary to the clearly expressed will of the deceased, or to their reasonably alleged will—the Church sees no doctrinal reasons for prohibiting such practice, as cremation does not affect the soul nor does it prevent the divine omnipotence from resurrecting the body, and thus it does not objectively contradict the Christian doctrine on the immortality of the soul and resurrection of the body.”

Methodology of research

In this study, in addition to basic research methods,⁴ the narrative method was used to analyze the phenomenon of the adaptation of former churches. Narratology and its methods were first applied to the field of semantics in literary research. Over time, narrative research was introduced into philosophy and psychology. The narrative studies were translated into the architectural field of research by Professor Anna Maria Wierzbicka. Wierzbicka defined narration “as a set of coherent semantic elements present in a given building, creating an open channel for the flow of semantic information” [Wierzbicka 2013, p. 11]. The application of narrative analysis and method goes beyond the scope of aesthetic and functional studies, focusing mainly on the layer of meaning, as religious buildings are a source of religious, cultural, personal and community narrative. Regarding heritage as a continuous narrative enables its cultural development.

The narrative approach in the conservation of historic buildings is also confirmed by Nigel Walter,⁵ architect, conservator and author of narrative theory in conservation. He compared a historic building to “an unfinished novel,” and the task of our generation is to write the next “chapter,” while “leaving plot lines open for those we know will follow. [...] Thus we need to understand past change, embrace current change, and anticipate future change” [Walter 2021, p. 166]. This means that all interferences in the structure of a building should be flexible, reversible, with possible decommissioning in the future. They should not disrupt the existing structure and fabric of the building.

The narrative method used in this study consists of the following aspects, according to which the discussed projects were analyzed. These are:

- history, as told by the building (historical context; religious community, local community, former purposes, events related to a building);
- site (the location of a building in its architectural, urban and social context);
- time (of creation, deconsecration, adaptation to other function);

- czas (powstanie, dekonsekracja, adaptacja obiektu);
- twórca narracji (idee, przekonania, intencje i zamierzenia architekta/projektanta, sentymalny związek z tym miejscem, doświadczenie w projektowaniu tego typu obiektów);
- cel narracji (nowa funkcja, w jaki sposób cel jest osiągnięty: ingerencje w strukturę obiektu, we wnętrzu, analiza ruchomych i nieruchomych elementów świętych oraz wyposażenia liturgicznego, czy dochodzi do profanacji?);
- resakralizacja (czy proces desakralizacji jest odwracalny, czy możliwa jest ponowna sakralizacja obiektu, czy ingerencje w wewnętrzną strukturę obiektu umożliwią ponownie sprawowanie funkcji liturgicznej we wnętrzu świątyni np. za 50 lub 100 lat?).
- creator of the narrative (ideas, beliefs, intentions and purposes of an architect/designer, sentimental relation to the place, experience in designing such type of buildings);
- purpose of the narrative (How is new purpose achieved?: interferences with the structure of a building and the interior, analysis of movable and immovable religious elements and liturgical equipment; whether profanation is taking place?);
- resacralization (Is the process of desacralization reversible? Is it possible to resacralize a building? Will interference with the internal structure of the building allow liturgical functions to be fulfilled inside the church again in, say, fifty or a hundred years?).

Studium przypadków

W dalszej części artykułu zilustrowano wszystkie 14 projektów adaptacji świątyni na kolumbaria, które istnieją w NPW³ (tab. 1). Każdy obiekt przeanalizowano z wykorzystaniem metody narracyjnej i przedstawiono syntetycznie (tab. 2)⁴.

Symbolika, nieodłączna część architektury sakralnej, w architekturze związanej z pochówkiem zmarłych stanowi niezbędny element sakralnej narracji. Symbol w kontekście struktury narracyjnej w architekturze znaczeniowej wyjaśnia opowiadaną historię, odnosi się do symboli, drogi, przejścia, pionu i światła, które w kompozycji przestrzennej sięgają do uniwersalnych narracyjnych przekazów semantycznych [Wierzbicka 2013, s. 81]. Poniżej syntetycznie przedstawiono trzy projekty architektoniczne, w których zastosowana symbolika ma szczególne znaczenie i które są najbardziej czytelne.

Przykład 1. Kolumbarium w kościele św. Bartłomieja w Kolonii

Wnętrze świątyni zostało podzielone na dwie strefy: kaplicę (do odprawiania nabożeństw pogrzebowych) i kolumbarium (miejsca pochówku) (ryc. 1 a, b). Kaplicę, o wymiarach 7 x 7 x 11 m, znajdującą się na środku. Jej osobliwością jest to, że wykonano ją z brązu – spłot brązowych kółeczek kojarzy się z rycerską kolczugą [https://www.alphamesh.de/en/portfolio-item/columbarium-cologne-germany-alphamesh-12-0-bronze/]. W kaplicy ustawiono nowy ołtarz, ambonę, chrzcielnicę oraz podwieszono krzyż. Nowe elementy wyposażenia liturgicznego, jak i sama kaplica zostały konsekrowane podczas otwarcia kolumbarium w roku 2012. Dookoła kaplicy zlokalizowano kolumbarium w postaci geometrycznie ustawionych ścian z metalu. Stalowy korpus został obłożony w całości blachą mosiężną. Każda komora na urnę jest ozdobiona złocistym mosiężnym uchwytem, który jest zastąpiony złocistą płytą nagrobną, po umiejscowieniu urny w komorze (ryc. 1c). Złoty kolor został wybrany nieprzypadkowo – z jednej strony jego zadaniem było rozświetlenie wnętrza dzięki odbiciu światła, z drugiej miał symbolizować *sacrum*, boskość i majestat. Do płyty nagrobnej można przymocować półkę, na której można

Case studies

The following part of this paper will present all fourteen projects of adapting churches listed in the register of monuments to columbaria. The cases discussed are located in North Rhine-Westphalia⁶ (Table 1). Each building was analyzed using the narrative method and presented synthetically, showing the most important data in (Table 2).⁷ The summary and conclusions of the research are included in the Conclusions section.

Symbolism, being an inseparable part of religious architecture, is an essential part of the religious narrative in architecture related to the burial of the dead. A symbol in the context of narrative structure in meaningful architecture explains the story told, refers to symbols, road, passage, vertical and light aspects. These elements refer to universal narrative semantic messages in the spatial composition [Wierzbicka 2013, p. 81]. Three architectural design projects are presented below in which, according to the authors, the symbolism of particular importance is most legible.

Example 1: Columbarium in the St. Bartholomew Church in Cologne

The interior was divided into two zones: a chapel (for funeral services) and a columbarium (burial place) (Fig. 1 a,b). The chapel measures 7x7x11 m and is located in the center. It is separated from the rest of the interior by a curtain (membrane) consisting of several million bronze rings that is typically used in the production of protective clothing, e.g., for beekeeping [https://www.alphamesh.de/en/portfolio-item/columbarium-cologne-germany-alphamesh-12-0-bronze/]. A new altar, a pulpit, a baptismal font, and three rows of pews were placed in the chapel, as well as a cross. The new liturgical furnishings, as well as the chapel itself, were consecrated during the opening of the columbarium in 2012. Around the chapel, a columbarium in the form of geometrically arranged metal walls was installed. The steel body is fully covered with a brass sheet. Each urn chamber is decorated with a golden brass handle, which is replaced by a golden tombstone, once the urn has been placed in the chamber (Fig. 1c). The golden color was chosen intentionally; on the one

			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	
Historia	Wspólnota religijna	Katolicka	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Protestancka															
	Właściciel obiektu	Prywatny															
		Fundacja															
		Parafia	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Wpisanie do rejestru zabytków	Tak	x	x	x	x				x	x	x	x	x			
Nie								x	x					x	x	x	
Miejsce	Kontekst urbanistyczny	Miejski	x	x	x	x	x		x	x	x		x	x	x		
		Podmiejski							x				x				x
		Wiejski															
	Lokalizacja na posesji względem otoczenia	Wolnostojący	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		Przylegający do zabudowy															
Czas	Budowa – powstanie obiektu (rok)		1959	1883	1891	1894	1969	1952	1933	1905	1894	1490	1905	1955	1926	1959	
	Dekonsekracja obiektu (rok)		2012	2009	2009	2004	2015	2012	2008	2014	2014	2017	2012	-	2017	2015	
	Adaptacja obiektu do nowej funkcji (rok)		2014	2011	2011 2020	2006 2016	2016	2013 2017	2009	2017	2018	2019	2015	2019	2020	2016	
Twórcza narracji	Wcześniejsze doświadczenie projektowe przy adaptacji obiektów sakralnych na inne funkcje	Tak	x		x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	
		Nie		x					x								
	Pochodzą z rejonu NPW	Tak	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Nie		x													
Cel narracji	Funkcja obiektu	Funeralna	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Liturgia pogrzebowa	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x			x
		Liturgiczna					x	x	x					x			
		Miejsca na urny	2400	4000	3000	1860	4000	2600	4200	3500	1015	1776	1111	3500	3000	576	
	Przestrzeń publiczna	Tak	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Nie															
	Dostęp dla osób niepełnosprawnych	Tak	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Nie															
	Zachowano symbole i elementy sakralne w bryle obiektu	Tak	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Nie															
	Zmiana struktury i konstrukcji obiektu	Tak															
		Nie	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
	Zachowano zabytkowe wnętrza i elementy wyposażenia	Tak	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
		Nie															
Resakralizacja	Tak	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			
	Nie																

Tabela 2. Wyniki badań i analiz 14 obiektów przekształconych na kolumbaria w NPW z zastosowaniem metody narracyjnej; oprac. M. Arno.
 Table 2. The table presents the results of the research and the analysis of fourteen buildings transformed into columbaria in the NPW using the narrative method; by. M. Arno.

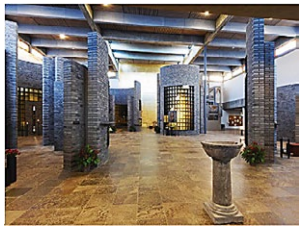

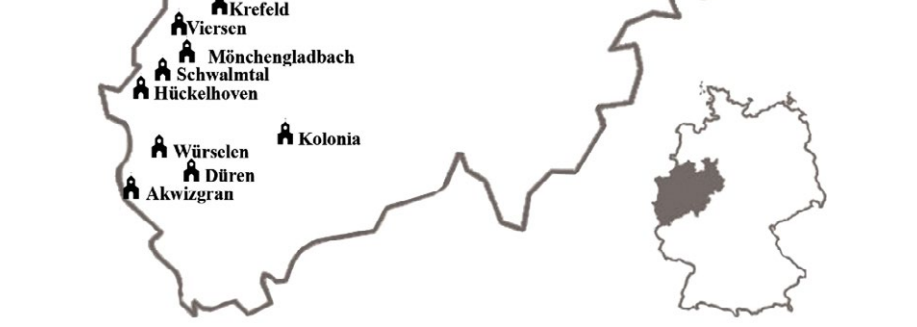
			
<p>1. Kościół św. Bartłomieja w Kolonii 1. <i>St. Bartholomew's Church in Cologne</i></p>	<p>2. Kościół NMP w Dortmundzie 2. <i>Church of Our Lady in Dortmund</i></p>	<p>3. Kościół św. Józefa w Viersen 3. <i>St. Joseph's Church in Viersen</i></p>	<p>4. Kościół św. Józefa w Akwizgranie 4. <i>St. Joseph's Church in Aachen</i></p>
			
<p>5. Kościół Zbawiciela w Akwizgranie 5. <i>Church of the Saviour in Aachen</i></p>	<p>6. Kościół św. Macieja w Mönchengladbach 6. <i>St. Matthew's Church in Mönchengladbach</i></p>	<p>7. Kościół św. Elżbiety w Mönchengladbach 7. <i>St. Elisabeth's Church in Mönchengladbach</i></p>	<p>8. Kościół św. Józefa w Mönchengladbach 8. <i>St. Joseph's Church in Mönchengladbach</i></p>
			
<p>9. Kościół św. Elżbiety w Krefeld 9. <i>St. Elisabeth's Church in Krefeld</i></p>	<p>10. Kościół św. Antoniego w Schwalmthal 10. <i>St. Anthony's Church in Schwalmthal</i></p>	<p>11. Kościół św. Cyriaka w Düren 11. <i>St. Cyriak's Church in Düren</i></p>	<p>12. Kościół św. Bonifacego w Hueckelhoven 12. <i>St. Boniface's Church in Hueckelhoven</i></p>
			
<p>13. Kościół NMP w Würselen 13. <i>Church of Our Lady in Würselen</i></p>			
			
<p>14. Kościół św. Barbary w Kamp-Lintfort 14. <i>St. Barbara's Church in Kamp-Lintfort</i></p>			

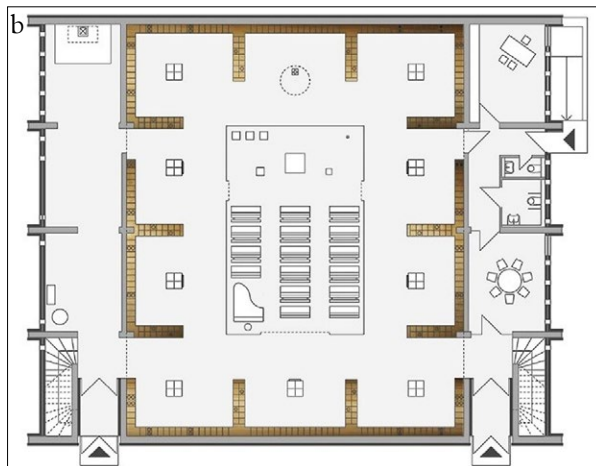
Tabela 1. Schemat prezentujący 14 obiektów po adaptacji na kolumbaria oraz ich lokalizację na schematycznej mapie Nadrenii Północnej–Westfalii i mapie Niemiec; oprac. M. Arno.

Table 1. Scheme illustrating fourteen buildings after their adaptation to columbaria and their location on a schematic map of North Rhine-Westphalia and a map of Germany; by M. Arno

Ryc. 1. Kolumbarium w kościele św. Bartłomieja w Kolonii, 2014; a) przekrój, b) rzut, c) widok na miejsce na urny; źródło: <https://www.kissler-effgen.de/gebaut/#portfolio-item-example-110>.

Fig. 1. *Columbarium in St. Bartholomew's Church in Cologne, 2014; a) cross-section b) plan c) view of the urn site; source: <https://www.kissler-effgen.de/gebaut/#portfolio-item-example-110>.*

umieścić mały wazon i świecznik. Pozostawiono witraże artysty Giselberta Hoke (1927–2015) oraz 14 drewnianych figur Drogi Krzyżowej czeskiego rzeźbiarza Ludka Tichego (1925–2014) [<https://www.grabeskirche-koeln.de/>]. Przymocowano je do bocznych ścian murów grobowych oraz do dodatkowych stel, które tworzą pierścień dookoła kaplicy. Zaprojektowano oświetlenie kaplicy, które z założenia miało oddzielić kaplicę od miejsc pochówku, a jednocześnie połączyć te dwie funkcje.

Przykład 2. Kolumbarium w kościele NMP w Dortmundzie

Wnętrze podzielono na dwie strefy: miejsce modlitwy w strefie dawnego prezbiterium, przeznaczone do odprawiania nabożeństw pogrzebowych, i kolumbarium w głównej części świątyni (ryc. 2 a, b). Aby zachować układ przestrzenny kościoła i jego wnętrze, miejsca pochówku zostały zaprojektowane jako meandrujące pole o wysokości 80 cm, wykonane z brązu. Taki układ oraz barwa są nawiązaniem do tradycyjnego pochówku w ziemi. Groby mogą być ozdobione indywidualnie grawerowanymi płytami nagrobnymi i wazonami, lampami i świecznikami (ryc. 2c). Pola grobowe, które są zgrupowane wokół kolumn w nawie głównej kościoła, nazwano imionami świętych i osób związanych ze wspólnotą kościoła, z miastem lub archidiecezją Paderborn [<https://www.grabeskirche-liebfrauen.de/startseite>]. Pozostawiono i wyremontowano organy. Zaprojektowano nowy ołtarz, mównicę, krzyż, które poświęcono podczas otwarcia kolumbarium, oraz ławki w strefie prezbiterium.

Przykład 3. Kolumbarium w kościele św. Józefa w Akwizgranie

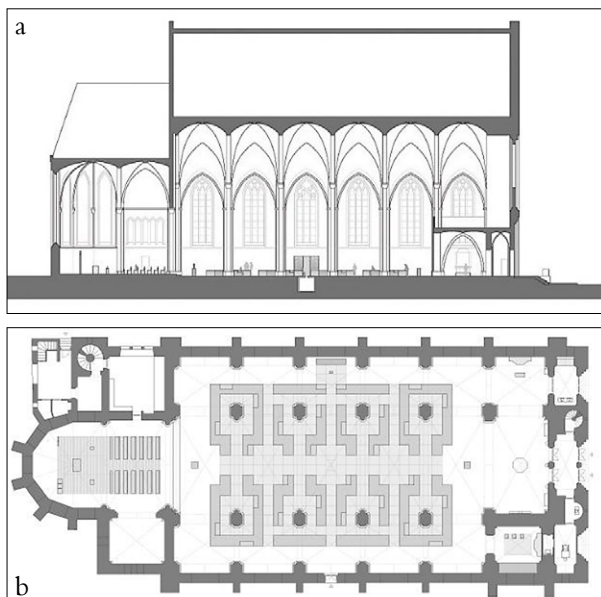
Wzdłuż centralnej osi kościoła w nawie głównej biegnie wąski ciek wodny, który zaczyna się od nowego kamienia źródłowego (kropielnicy) w strefie wejściowej i prowadzi do zabytkowej chrzcielnicy na skrzyżowaniu transeptu i nawy głównej (ryc. 3b). Dodano trzy nowe witraże w strefie dawnego prezbiterium autorstwa Ludwika Schaffratha (1924–2011) o abstrakcyjnych motywach.

hand, its purpose was to illuminate the interior by reflecting light, and on the other, it was intended to symbolize the sacred, the divine and the majestic. A shelf can be attached to the tombstone where a small vase and a candle holder can be placed. The stained glass windows by Giselbert Hoke (1927–2015) have been renovated, as well as fourteen wooden figures of the Way of the Cross by Ludek Tichy (1925–2014), a Czech sculptor [<https://www.grabeskirche-koeln.de/>]. These works of art were attached to the side of the tomb walls and to additional stelae forming a ring around the chapel. The lighting of the chapel was designed to separate the chapel from the burial areas, simultaneously integrating these two functions.

Example 2: Columbarium in the Church of Our Lady in Dortmund

The interior was divided into two zones: a prayer section in the former chancel area, intended for funeral services, and a columbarium in the main part of the church (Fig. 2 a,b). To preserve the spatial layout of the church and its interior, the burial sites were designed as a meandering field, 80 cm high, made of bronze. This layout and color refers to the traditional burial in the ground. The tombs can be decorated with engraved tombstones and vases, lamps, or candlesticks (Fig. 2c). The funerary sites are grouped around the columns in the nave of the church; they have been named after the saints and people associated with the church community, the town, or Archdiocese of Paderborn [<https://www.grabeskirche-liebfrauen.de/startseite>].

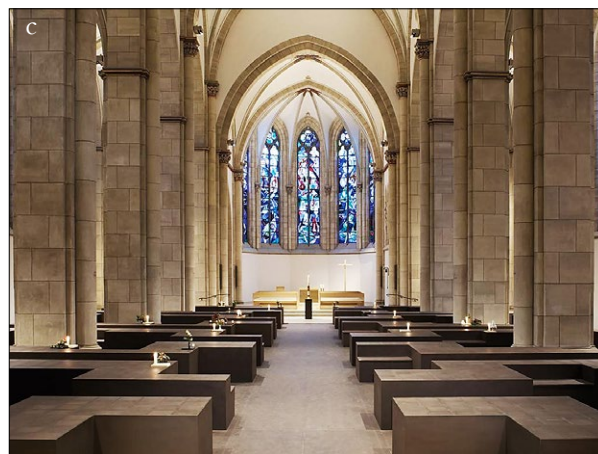

Ryc. 2. Kolumbarium w kościele NMP w Dortmundzie, 2011; a) przekrój, b) rzut, c) widok na pola grobowe zgrupowane wokół kolumn; źródło: <https://www.staab-architekten.com/de/projects/2010-kolumbarium-liebfrauenkirche-dortmund?t=project>.

Fig. 2. Columbarium in the Church of Our Lady in Dortmund, 2011; a) cross-section b) plan c) view of the grave fields grouped around the columns; source: <https://www.staab-architekten.com/de/projects/2010-kolumbarium-liebfrauenkirche-dortmund?t=project>.

W nawach bocznych umieszczono smukłe stele grobowe z gładkiego betonu, które tworzą nisze na urny. Kamienne tablice nagrobne o różnych barwach wykonane są z kamienia naturalnego (9 rodzajów kamieni do wyboru w zależności od ceny). Kolumbarium znajduje się nieco wyżej niż posadzka świątyni. Zostało ono posadowione na powierzchni zwirowej, poprzecinanej ścieżkami z płytek betonowych. Zamysłem autorów było nawiązanie do biblijnego Edenu (ryc. 3c) [<https://grabeskirche-aachen.de/>].

Umieszczony u sufitu w nawie głównej statek, składający się z lekkiej stalowej konstrukcji z tekstylnymi „żaglami”, nawiązuje do starożytnego symbolu podróży po rzece śmierci do innego świata (ryc. 3a).

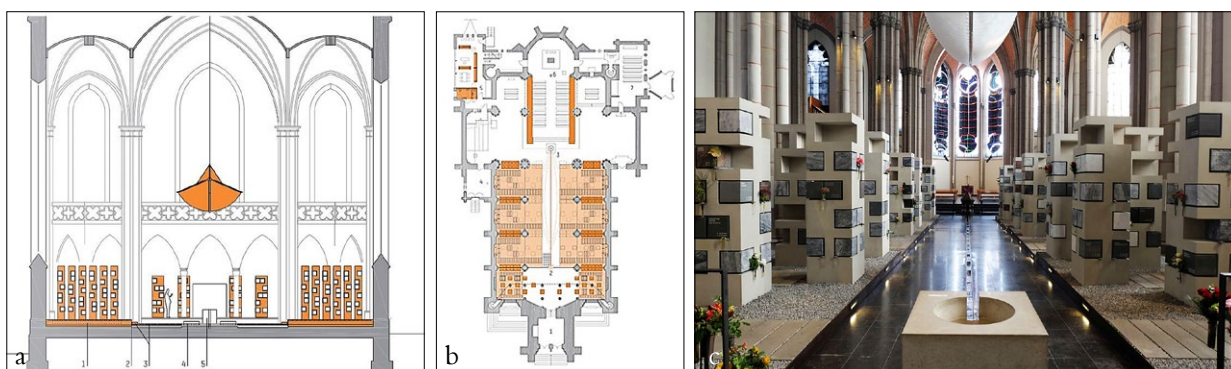
www.grabeskirche-liebfrauen.de/startseite]. The organs were retained and renovated. A new altar, pulpit, cross, and pews were designed in the presbytery zone.

Example 3: Columbarium in St. Joseph's Church in Aachen

Along the central axis of the church in the nave, a narrow watercourse was introduced, which begins with a new source stone (stoup) in the entrance area and leads to the historic baptismal font at the intersection of the transept and the nave (Fig. 3b). In the area of the former presbytery, three new stained glass windows with abstract motifs by Ludwig Schaffrath (1924–2011) have been added.

Slender funerary steles made of smooth concrete were implemented in the side aisles, thus forming niches for urns. Stone tombstones of various colors are produced of natural stone (nine types of stones to choose from, depending on the price). The columbarium site was raised, the pavement was divided into concrete and gravel-covered paths; this spatial layout refers to the garden (Fig. 3c) [<https://grabeskirche-aachen.de/>].

The boat-shaped element was placed at the ceiling in the nave. The detail consists of a light steel structure with textile “sails,” and refers to the ancient symbol of a journey along the river of death to another world (Fig. 3a).

Ryc. 3. Kolumbarium w kościele św. Józefa w Akwizgranie, 2016; a) przekrój, b) rzut, c) widok na stele grobowe, które tworzą nisze na urny; źródło: <https://www.hahn-helten.de/projekte/grabeskirche-st-josef>.

Fig. 3. Columbarium in St. Joseph's Church in Aachen, 2016; a) cross-section, b) plan, c) view of the burial stele that forms the niches for the urns; source: <https://www.hahn-helten.de/projekte/grabeskirche-st-josef>.

Wnioski

Analizowane obiekty, należące do wspólnoty rzymskokatolickiej, zostały przekształcone w sposób zgodny z KPK⁵ i ze stanowiskiem Kościoła. Projekty zostały wyłonione w drodze konkursu lub bezpośrednio zlecone architektom przez inwestora (diecezję). Większość obiektów (9/14) jest wpisana do rejestru zabytków, dlatego rozwiązania projektowe zaakceptowane zostały przez miejskiego konserwatora zabytków⁶. Pozostałe obiekty (5/14) zbudowano w drugiej połowie XX wieku, nie są wpisane do rejestru zabytków, a ich przekształcenie na miejsce pochówku było decyzją, by ratować obiekty przed zburzeniem lub przekształceniem na funkcje świeckie. Świątynie są zlokalizowane na terenach zurbanizowanych (11/14) oraz podmiejskich (3/14) i nadal kształtują krajobraz miasta. Adaptację obiektów poprzedzała dekonsekracja (13/14)⁷, akt usunięcia religijnego błogosławieństwa, utrata konsekracji z tego, co zostało wcześniej poświęcone. Nowe ołtarze oraz elementy wyposażenia liturgicznego zostały konsekrowane podczas uroczystości otwarcia kolumbariów.

Projektanci (13/14) pochodzą z tego rejonu i mieli doświadczenie (12/14) przy adaptacji obiektów sakralnych⁸. Podkreślano w wywiadach, że mieli oni związek sentymentalny i emocjonalny z określonym obiektem, a także dobrze rozumieli kontekst kulturowy, wartości historyczne i religijne dawnego obiektu sakralnego.

Analizowane obiekty wyraźnie cechują się podziałem wnętrza na strefę liturgiczną i funeralną. Jednakże te przestrzenie przenikają się, tworząc całość. Nowa funkcja nie powoduje żadnych ingerencji w konstrukcję oraz we wnętrza świątyni. Dostęp do obiektu również pozostaje nieograniczony. Prace renowacyjno-budowlane w analizowanych przykładach różnią się w zależności od zakresu i finansów inwestycji, gdyż obiekty te są dostosowane do współczesnych warunków prawa budowlanego.

Zachowano symbole i elementy religijne (np. krzyże, rzeźby świętych, witraże okienne) w elewacji budynków i we wnętrzu.

Kolumbaria oferują pochówek w urnach w różnych kategoriach cenowych, w zależności od lokalizacji miejsca. Dochód ze sprzedaży miejsc spoczynku jest przeznaczony wyłącznie na konserwację i bieżące utrzymanie zabytkowych kościołów, dzięki czemu te obiekty są niezależne finansowo.

Zakończenie

Zmiana struktury społecznej, laicyzacja i sekularyzacja społeczeństwa Europy Zachodniej wpływają na to, że obiekty sakralne nie pełnią już swojej pierwotnej funkcji liturgicznej i są przekształcane na funkcje świeckie. Jest to temat, który dotyczy nie tylko osób wierzących, uczestniczących w nabożeństwach, lecz wszystkich ludzi, którzy doceniają architekturę sakralną i sztukę, a także wartości i tradycje z nimi związane.

Przeznaczenie obiektów sakralnych na kolumbaria jest jednym z możliwych działań na rzecz zachowania

Conclusions

The analyzed sites, which belong to the Roman Catholic community, were transformed in accordance with the Code of Canon Law⁸ and the Church's stance. The projects were either selected through a competition or directly commissioned to the architects by the diocese. Most of the buildings (9/14) are listed sites, so the design solutions have been accepted by the city's conservator of monuments.⁹ The other buildings (5/14) were built in the second half of the twentieth century and are not listed sites. Their transformation into a burial place was a decision to protect the buildings from demolition or adaptation to secular functions. The churches are located in urban (11/14) and suburban (3/14) areas and continue to define the city landscape. The church adaptation was preceded by deconsecration (13/14),¹⁰ the act of removing a religious blessing, the loss of consecration from what had previously been consecrated. New altars and liturgical furnishings were consecrated during the opening ceremony of the columbaria.

The designers (13/14) originate from the area and had experience (12/14) in adaptation of church buildings.¹¹ It was emphasized in the interviews that they had a sentimental and emotional relationship with a particular site, and that they understood the cultural context and the historical and religious values of the former religious site.

The projects display a clear interior division into a liturgical and funerary zone. However, these spaces interpenetrate, forming a whole. The new function does not cause any interference with the structure and the interior of the church. Access to the buildings also remains open. The renovation and construction works vary according to the scope and finance investment, as the buildings have been adapted to the contemporary conditions of construction law.

Religious symbols and elements (e.g., crosses, statues of saints, stained-glass windows) have been preserved in the facade of the buildings as well as in the interior.

Columbaria offer urn burials in different price categories, depending on the location of the site. The income from the sale of the resting places is used exclusively for the maintenance and ongoing upkeep of the historic churches. This makes these facilities financially independent.

Summary

The changes in the social structure, secularization and laicization of Western European society have influenced the fact that religious buildings no longer fulfil their original liturgical function and are being converted to secular uses. This is an issue that affects not only believers that attend services, but all who appreciate religious architecture and art, as well as the values and traditions related to them.

Adaptation of religious buildings to columbaria a possible action for religious heritage preservation. The

dziedzictwa religijnego. Przedstawione realizacje architektoniczne zaprojektowano z poszanowaniem zastanej tkanki historycznej, zachowano jej charakter zabytkowy i sakralny związany z pierwotną funkcją, nie powodując dysonansu poznawczego wiernych. Zastosowanie metody narracyjnej przy analizie zjawiska adaptacji miejsc kultu na funkcje świeckie może być jednym ze sposobów rozumowania i krytyki architektury transformacji. Metoda ta ma charakter holistyczny, traktuje dzieło architektoniczne jako wytwór kultury osadzony w *sacrum*, kulturze, czasie i przestrzeni, częściowo poza oceną estetyczną, a raczej etyczną. Może być jednym z kierunków analiz i procesu projektowego, by godnie przeznaczyć miejsca kultu na funkcje świeckie, aby nie dochodziło do profanacji miejsca o szczególnym znaczeniu religijnym.

presented architectural projects have been designed with respect for the existing historical fabric, preserving its historic and religious character related to its original function without causing cognitive dissonance for the faithful. The application of the narrative method in analyzing the phenomenon of adaptation of places of worship to secular functions can be one of the ways to understand and critique the architecture of transformation. This method is holistic. It treats an architectural work as a cultural product embedded in mystery, culture, time and space, partly beyond aesthetic, rather ethical evaluation. It can be a direction of analysis and design process to dignify places of worship with secular functions, so that a place of special religious significance is not profaned.

Bibliografia / References

Opracowania / Secondary sources

- Architektura kultur lokalnych pogranicza. *Architektura miejsc kultu i pamięci w dialogu narodów i religii*, t. 3, red. Jerzy Uścińowicz, Białystok 2018.
- Architektura kultur lokalnych pogranicza. *Sacrum-Profanum-Sacrum. Konwersje i rekonwersje architektury i sztuki sakralnej XX–XXI w.*, t. 4, red. Jerzy Uścińowicz, Białystok 2021.
- Beste Jörg, *Kirchen geben Raum: Empfehlungen zur Neunutzung von Kirchengebäuden*, Gelsenkirchen 2014.
- Białkiewicz Andrzej, *O zmianach użytkowania obiektów sakralnych. Adaptive reuse of sacred buildings*, Kraków 2016.
- Curl James Stevens, *Death and architecture: an introduction to funerary and commemorative buildings in the Western European tradition, with some consideration of their settings*, Stroud 2002.
- Długosz Dominika, *Adaptacja zabytkowych kościołów katolickich do nowych funkcji na wybranych przykładach w Polsce oraz w Europie Zachodniej*, Kraków 2019.
- Fischer Norbert, *Zwischen Trauer und Technik: Feuerbestattung, Krematorium, Flamarium: eine Kulturgeschichte*, Berlin 2002.
- Gawlak Agata, Springer Piotr, *Sztuka projektowania przestrzeni schyłku życia*, „Przestrzeń/Urbanistyka/Architektura” 2018, nr 1.
- Idem Robert, *Tanatoarchitektura*, [w:] *Architektura służby Zdrowia – Problematyka Projektowania: Przegląd kierunków Badań Prowadzonych Na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej = Healthcare Architecture – Issues in the Design Process. An Overview of Research Conducted by the Faculty of Architecture*, Gdańsk 2015.
- Killing Alisson, *DEATH + Architecture*, Independently published 2019.
- Lewicka Barbara, *Cmentarze – miejskie enklawy sacrum*, [w:] *Miasto i sacrum*, red. M. Kowalewski, A.M. Królikowska, Kraków 2011.

- Plevoets Bie, van Cleempoel Koenraad, *Adaptive reuse of the built heritage: concepts and cases of an emerging discipline*, London–New York 2019.
- Sroczyńska Jolanta, *Wartości społeczne w ochronie zabytków – jak nauczać ludzi ich wyróżniania*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2019, nr 58.
- Stone Sally, *UnDoing Buildings: Adaptive Reuse and Cultural Memory*, New York 2019.
- Suchecki Zbigniew, *Zagadnienie kremacji w rozwoju historycznym*, „Prawo Kanoniczne: Kwartalnik Prawno-Historyczny” 1993, nr 36 (1–2).
- Węclawowicz-Gyurkovich Ewa, *Wyburzać czy zachować dla przyszłości*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2020, nr 62.
- Wierzbička Anna Maria, *Architektura jako narracja znaczeniowa*, Warszawa 2013.
- Walter Nigel, *Narrative Theory in Conservation: Change and Living Buildings*, Londyn–Nowy Jork 2021.
- de Wildt Kim, *Ritual Void or Ritual Muddle? Deconsecration Rites of Roman Catholic Church Buildings*, „Religions” 2020, nr 11 (10).
- de Wildt Kim, *Transformations of „Sacredness in Stone”: Religious Architecture in Urban Space in 21st Century Germany – New Perspectives in the Study of Religious Architecture*, „Religions” 2019, nr 10 (11).
- Wojtuszek Martyna, *Architektoniczne aspekty adaptacji kościołów w Europie*, Gliwice 2015.

Akty prawne / Legal acts

- Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II konstytucją apostolską *Sacrae disciplinae leges* 25 I 1983.
- Kongregacja Doktryny Wiary, Instrukcja „Ad resurgendum cum Christo”, 15 VIII 2016, mps.
- Kongregacja Świętego Oficjum, Instrukcja „De cadaverum crematione: Piam et constantem”, 8 V 1963, AAS 56, 1964.

Źródła elektroniczne / Electronic sources

<https://www.alphamesh.de/en/portfolio-item/columbarium-cologne-germany-alphamesh-12-0-bronze/> (dostęp: 26 X 2021).
<https://www.cremation.org.uk/International-cremation-statistics-2019> (dostęp: 20 X 2021).
<https://www.grabeskirche-liebfrauen.de/startseite> (dostęp: 28 X 2021).

<https://grabeskirche-aachen.de/> (dostęp: 28 X 2021).
<https://www.grabeskirche-koeln.de/> (dostęp: 28 XII 2021).
<https://www.it.nrw/70-jahre-amtliche-statistik-fuer-nordrhein-westfalen-jubilaeumsveroeffentlichung-mit-vielfaeltigen> (dostęp: 24 X 2021).

¹ Pierwsze kolumbarium otwarto w 2004 r. w starokatolickim kościele parafialnym w Krefeld, w części nawy bocznej.

² Zastosowano metodę analizy krytycznej w odniesieniu do dostępnej literatury przedmiotu, prac naukowych, obowiązujących ustaw, deklaracji, a także przeanalizowanie źródeł internetowych, zawierających liczne materiały ikonograficzne, zwłaszcza historyczne. Ze względu na zaistniałą sytuację epidemiologiczną i ograniczony dostęp do badanych obiektów autorom nie udało się odbyć wizji lokalnej i przeprowadzić badań terenowych. Udało się natomiast pozyskać bogaty materiał ilustracyjny i projektowy z pracowni architektonicznych, w których powstały omawiane projekty. Zastosowano również metodę studium przypadków polegającą na gromadzeniu i analizie danych dotyczących wybranych realizacji adaptacyjnych oraz analizę porównawczą przy sformułowaniu wniosków końcowych.

³ Stan badań na lipiec 2022.

⁴ Numery obiektów w tab. 2 odpowiadają numeracji obiektów w tabeli 1.

⁵ Kodeks Prawa Kanonicznego (skrót KPK) – podstawowy dokument ustawodawczy Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego ogłoszony 25 stycznia 1983. Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła zawiera informacje dot. zmiany funkcji liturgicznej budynku kościelnego.

⁶ Wytyczne konserwatorskie dla poszczególnych projektów nie są dostępne on-line, jak również nie zostały udostępnione autorom przez pracownię architektoniczną.

⁷ Jedyny kościół św. Bonifacego w Hueckelhoven nigdy nie utracił swojego poświęcenia i nie był nawet częściowo zdesakralizowany.

⁸ Projektanci poszczególnych realizacji architektonicznych (numery według tab. 1): 1. Kissler Effgen Partner Architekten z Wiesbaden; 2. Staab Architekten z Berlina; 3, 4. Hahn Helten Architektur z Akwizgranu; 5, 13. Elmar Paul Sommer i Axel Birk z Monschau; 6. Willi i Andrea Theelen Innenarchitekten z Mönchengladbach; 7, 8, 10. Schrammen Architekten BDA z Mönchengladbach; 9. Zwoplus Architekten z Bochum; 11, 12. Paulssen i Schlimm Architekten z Akwizgranu; 14. Hermanns Architekten z Bonn.

Streszczenie

Obiekty sakralne to ważny element dziedzictwa religijnego Europy. Obecnie z powodu laicyzacji i sekularyzacji Europy adaptacja obiektów sakralnych staje się rozpowszechnionym zjawiskiem. Miejsca kultu nie powinny być traktowane wyłącznie w kategoriach funkcji użytkowej. Celem artykułu jest przedstawienie adaptacji budynków sakralnych na kolumbaria jako jednej z możliwości zachowania dziedzictwa religijnego. Taki typ rozwiązania łączy nową funkcję z tożsamością danego miejsca oraz jego wartościami: historycznymi, kulturowymi i sakralnymi. Zastosowanie metody narracyjnej przy analizie tego zjawiska może być jednym z narzędzi poznawczych i krytyki architektury transformacji, które pomoże znaleźć godne nowe przeznaczenie, nie powodując profanacji miejsca o szczególnym znaczeniu religijnym. Metoda narracyjna może być przydatna dla projektantów takich obiektów, gdyż jest narzędziem holistycznym, spajającym nie tylko kategorie estetyczne, lecz także filozoficzne, etyczne i semantyczne.

Abstract

Religious buildings constitute an important element of Europe's religious heritage. Due to the current secularization and laicization of Europe, the adaptative reuse of religious buildings is becoming a widespread phenomenon. However, places of worship should not be considered solely in terms of their utilitarian function. This paper aims to present the adaptation of religious buildings to columbaria as a possible method for religious heritage preservation. This type of solution links new function with the place identity and its values: historical, cultural and religious. The application of the narrative method in the analysis of this phenomenon may be one of the cognitive tools and critique of the transformation architecture that will help to find an appropriate new function without profaning a place of special religious importance. The narrative method can be useful for designers of such buildings, as it is a holistic tool that links not only aesthetic categories but also philosophical, ethical and semantic.